כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח



בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת תרומה ■ א' אדר א' ה'תשפ"ב ■ 02.02.2022 ■ גליון מס' 669

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

לקחי החודש הנוסף
השנה (תשפ"ב) היא שנה מעוברת ולשנים עשר חדשי השנה הרגילים...
המשך בעמ' 3

ויקחו לי תרומה
והנה בהקמת המשכן לא זו בלבד שאין התורה כופה על האדם להביא...
המשך בעמ' 3

שו"ת חורף

ועל שלושה אשיבם...
המשך בעמ' 4

ונועדתי לך שם
לאחר שמשה קבל את התורה במעמד הר סיני, עם ישראל הצטווה...
המשך בעמ' 5

סיפור לשבת

"והיה כי יצעק אלי ושמעתי"
בהלוויית ראש ישיבת כפר חסידים, רבי דוד יצחק מן זצ"ל, הספידו רבי...
המשך בעמ' 6

שביבים

- משנכנס אדר
- "מנקה הכותל המערבי"
- "אתה יודע שגם אני לא הולך ממש כרגיל..."
- תפילה בציבור סגולה לפרנסה
- הנותן צדקה שלא לשמה
- "השלג נס ופלא כמו המן"
- תובנות והדרכות בחינוך תובנות והדרכה בנתיבות החינוך
- להרנין לב אלמנה

המשך בעמ' 7

כולם השוו בנדבת המשכן
"תקחו את תרומתי" מבאר רבינו אור החיים הקדוש, מהו ל' תרומתי? והנה...
המשך בעמ' 12

התנכלויות בעת החדשה ליהודי המזה"ת
בעת החדשה, מסוף המאה ה-18 וראשית המאה ה-19, התגבר האיום...
המשך בעמ' 13

הקרשים המופלאים

/ הרב דוד ברוורמן שליט"א, ערכים

ראש ישיבת קול תורה הגאון רבי הרב אלחנן קונשטט זצוק"ל נזקק בהזדמנות כלשהי להיכנס לחנות למוצרי פרזול ברחוב יפו בירושלים. כאשר נכנס לחנות, גילה שבעל הבית יצא לזמן מה מחנותו, ועל כן עמד והמתין לבעל החנות, כשהוא מהרהר בדברי תורה. תוך כדי המתנתו נכנס לחנות אדם בעל חזות חילונית מוקפדת, וכאשר ראה שהמוכר איננו, שאל את הרב קונשטט: "מיהו בעל החנות?" ענה לו הרב: "אין לחנות בעלים!" שאל הקונה: "אם אין לחנות בעלים, מי הביא את כל המוצרים?" ענה הרב: "האם לא שמעת? בשבוע שעבר אירע פיצוץ אדיר במפרץ חיפה, מהפיצוץ הגדול הזה נוצרו אטומים ומולקולות. הרוח נשאה את האטומים והמולקולות ומהן נוצרו החנות ותכולתה"...

הקונה חשב שלפניו עומד אדם שאינו שפוי בדעתו ואמר לרב: "אדוני, נראה לי שהנך זקוק לטיפול וסעד נפשי דחוף ביותר, וכי יכול להיות שמפיצוץ נוצרה חנות? ראה כמה הכול מתוכנן ומסודר כאן, וכי פיצוץ הזורע הרס יסדר כל פריט ופריט אל מקומו הראוי והמדויק?? הלא אף אדם הגיוני לא יקבל הסבר משונה כל כך?".

ענה לו הרב קונשטט: "האני הוא המשוגע? הלא יש אנשים האומרים שלא רק החנות נבראה מפיצוץ, אלא תבל ומלואה!!! וכי יתכן הדבר שמפיצוץ נוצר העולם כולו? ומדוע בכל זאת יש המאמינים שכך נברא העולם, אף על פי שדבר זה אינו הגיוני?! התשובה היא כי נח להם לומר כך, כדי שיוכלו לחיות כרצונם, כתאוותם, וגאוותם אינה נותנת להם להכיר שיש בורא ומנהיג מעליהם!".

פרשת תרומה פותחת את סדרת הפרשות העוסקות בהקמת המִשכן וכֵּליו. אותו מִשכן ששימש את אבותינו במדבר, וגם שנים רבות לאחר כניסתנו לארץ - בשילה, במצפה, בגבעון ובבית שמש - עד שהגיע לירושלים. המשכן בנוי היה מארבעים ושמונה עמודי עץ ענקיים. כל עמוד התנשא לגובה עשר אמה (כחמשה מטרים), ברוחב אמה וחצי על אמה.

על עצים מופלאים אלו נאמר בפסוק: "ועשית את הקרשים למשכן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים" (שמות כ"ו ט"ו) נשאלת השאלה א. כיצד הגיעו העצים לעם ישראל הנמצא במדבר? ב. מדוע דווקא עצי שיטים? ג. מה כוונת התורה 'עומדים'? ד. מדוע התורה מדגישה: "ועשית את הקרשים" היה ראוי לומר: " ועשית קרשים" מדוע "הקרשים" - ב-ה' הידיעה. בניגוד לכל כלי המשכן האחרים?

רש"י במקום מביא את דברי המדרש: "מהו הקרשים- מאותן העומדין ומיוחדין לכך- יעקב אבינו נטע ארזים במצרים, וכשמת צווה לבניו להעלותם עמהם, כשיצאו ממצרים ואמר להם- שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים, 'ראו שיהיו מזומנים בידכם'. הוא שיסד הפייטן בפיוט שלו: "טס מטע מזורזים קורות בתינו ארזים שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן."

ואכן, כך משמע גם מפרשת ויקהל, שם מתואר הביצוע בפועל של המשכן, והתורה מלמדת אותנו, שאת עצי-השיטים הביאו "כל אשר נמצא איתו עצי-שיטים"- הרי שהעצים היו בידי בני-ישראל עוד ממצרים. (שמות רבה ל"ג) מה אנו למדים מזה? הרי אפשר היה לקחת כמה קרשים גם במדבר. בני ישראל הגיעו למקום ששמו 'אֵילים'. היו שם שבעים תמרים- עצי דקל. וכי אי אפשר היה להמציא מהם כמה קרשים למשכן? הרי גם בהיותם במדבר יכלו לקנות עצים מסוחרי הגויים או לשלוח שליחים ליער הקרוב ולהביאם משם. הגמרא במסכת יומא (ע"ב.) מביאה כמה פירושים למילה 'עומדים' נציין שנים מהם: "אמר רבי חמא ברבי חנינא: "עצי שטים עמדים"...- עומדים - "שמעמידין את צפויין". ב. עומדים, שמא תאמר אבד סברן ובטל סכויין - תלמוד לומר עמדים - שעומדין לעולם ולעולמים". יש להתבונן בשני הביאורים, מה משמעות המילים: "שהם מעמידים את ציפוי הזהב שעליהם"? כן יש להתבונן למה התכוונו חז"ל באמרם: "שעומדין לעולם ולעולמים." ? מסביר רבינו בחיי (שם): "והענין לומר כי אף על פי שהמשכן והמקדש עתידין ליחרב, וכלי הקדש הגופניים עתידים שיאבדו בגולה, אין

להבין שכשם שפסקו למטה כך פסקו למעלה תבניתם ודוגמתם, ח"ו !! אבל הם עומדים וקיימים לעולם, ואם פסקו למטה עתידים לחזור לקדמותם". כלומר, החלק החומרי של משכן השם, עלול הוא להיחרב, אולם החלק הרוחני שבו הוא לנצח. ומפני כן כשאנו מציינים כיום את "חורבן הבית" אנו מציינים את היעדר והחיסרון הנראה לעין בשר. אך מהמבט הרוחני פנימי, שם יש רובד גבוה יותר, בבית מקדש של מעלה, שם אין שום חורבן. ברובד הזה המקדש חי קיים ועומד.

ולאור דברים אלו מחדש רבינו בחיי ביאור חדש ומופלא בפשר דברי חז"ל: "שהם מעמידים את ציפוי הזהב שעליהם" וז"ל: "קרא - צפוין הכח שהם מצפים לו". כלומר, שהמקור לציפייה להחזרת השכינה לציון יונקת את כוחה מהקיום הרוחני-שמימי של בית המקדש של מעלה בהווה. עצם היות בית המקדש הרוחני קיים ועומד, הוא, הוא, הכוח שמעורר את הצפייה התמידית לבניין בית המקדש בקרוב. שכן, כל דבר שהאדם מצפה לו יש בו דבר והיפוכו. מצד אחד הוא חסר לו, ולכן הוא מצפה לו. ומאידך מצד שני, אם הוא מצפה, סימן שבאיזה שהוא מקום הוא כבר קיים בהווה, בתוכו, בחלומו.

לאור זה ניתן כעת לקבל אור חדש על דברי המדרש בהיסטוריה עתיקת היומין של קרשי המשכן עצי שיטים. במעשהו של יעקב אבינו הסתתרה כוונה עמוקה: הוא ביקש למסור ביד בניו נחמה, שבכוחה יוכלו לשאת את סבלותיה של הגלות הנוראה. לא היה די להם בהבטחה המילולית "אנוכי אעלך גם עלה". את הנחמה שאבו מעצי-השיטים. הם ראו את העצים הללו, וזכרו את ההבטחה על הגאולה ועל בניית המשכן באמצעות עצי-השיטים.

עצים השיטים עומדים לעולם, לא רק לאחר החורבן, אלא אפילו קודם הקמת המשכן. נראה שיעקב אבינו לא ביקש רק לדאוג לבניו לצורך הפשוט של עצי שיטים לבניין המשכן. יעקב אבינו רצה לטעת בליבותם של בני ישראל במצרים את הצפייה למשכן, את הצפייה לגאולה. עצי השיטים העמידו את הצפייה לישועה, עוד קודם שנבנה המשכן. כיצד? עם ישראל נטע עצי שיטים, טיפח אותם וגידל אותם בתוככי הגלות המצרית. לאורם, ולצילם, התחנכו ולמדו ילדי ישראל מינקותם - אנו מצפים ליום שבו נגאל, ונבנה את משכן השם. לימדנו יעקב במעשה הנטיעה יסוד חשוב - צפייה לישועה אינה רק געגוע ותקווה, אלא צפייה הבאה לידי ביטוי במעשים בפועל.

בדברי המדרש יש הדגשה נוספת, שיעקב הביא את העצים למצרים. הוא לא הסתפק בנטיעת ארזים במצרים, אלא הביא עמו את השתילים מארץ-ישראל. דבר זה מחזק את הנחמה והעידוד, כאשר בני-ישראל רואים בעיניהם את הארזים שהובאו מארץ-ישראל, המבשרים להם כי הם עתידים להיגאל. ויש להוסיף, שהדגשה יתרה על הנחמה אנו מוצאים גם במקורו של פירוש זה - רבי תנחומא, מלשון תנחומין. זוהי הנחמה שמנחמים את עם-ישראל השרוי בגלות, שיראה בעיניו את העצים שמהם ייבנה המשכן בבוא עת גאולתו. תובנה נוספת ניתן להפיק מסוגיה זו מבאר הגרי"מ לאו שליט"א (מעובד) מדוע היו זקוקים ישראל דווקא לאותם עצים שנטע יעקב אבינו, ללמדך, הוראה לדורות, שהרי נאמר על המשכן: "ושכנתי בתוכם" ומלמדנו רבינו האלשיך הק' שהכוונה לתוך ליבותיהם של עם ישראל לנצח. וע"כ אם משתוקק היהודי להביא להשראת השכינה לבחינה של: - "ושכנתי בתוכם" - הרי זה בתנאי שיש מסורת ומורשת אבות. בתנאי שיש המשכיות של "דור לדור יביע אומר". לכן, רק מן הקרשים הללו, שיעקב אבינו שתל לפני ארבעה דורות, ברדתו מצרים - נצטווינו להקים את המשכן. אכן, יכלו בני ישראל להשתמש בעצים אחרים שמצאו אי-שם בנווה, או בקדש ברנע, או בכל מקום על שפת ים סוף. אבל המשכן שהשי"ת מוכן לשכון בתוכו, של: "ושכנתי בתוכם", הוא רק אם הם יודעים להמשיך את מורשת בית אבא ובית סבא. יעקב אבינו עצמו לקח את האילן למצרים מהאשל ששתל סבא שלו, אברהם אבינו ("וייטע אשל בבאר שבע"). וכך מאברהם ליעקב ומיעקב ליוצאי מצרים, אלה ה-קרשים, בה' הידיעה, שמהם הוקם המשכן. חידוש נוסף נפלא ביותר ראיתי בספר: "פני מלך" (מעובד) נאמר במדרש תנחומא בפרשתנו מדוע דווקא עצי שטים, התשובה היא: "לכפר על שטות מעשה העגל". יש להבין כיצד עצים אלו שנטע יעקב אבינו דווקא הם יכפרו על מעשה העגל? למדונו חז"ל שיסודה של עבירה נעוץ בדברי חז"ל: "אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות", כאדם הצועד על סף תהום ומנתר שם בקלילות ובפזיזות, הרי כל תנועה שגויה או כל רוח קלה תפילהו אל התהום, כך הוא יהודי החי ללא כל חשבון, תכנון, ומחשבה, יהודי זה לא מתכוון לחטא במזיד, אך מאחר וחייו מתנהלים ללא כל תכנון ומחשבה, א"כ כמוהו כמי שאורחות חייו על סף תהום המה. כאשר חלילה נפל בתהומות החטא, והוא עושה את חשבון נפשו, הוא מגלה שצורת חייו חסרת המחשבה והתכנון היא זאת שהובילה אותו לתהומות. זו "הרוח שטות" שהפלתו. ומכאן עליו להסיק מסקנות לנהל את חייו מתוך תכנון דייקני, לכול צעד מחייו, להרהר בעיקר בתוצאות של מעשיו. המסקנה העיקרית שעליו לקבל על עצמו היא שתמיד עליו לפעול מתוך מחשבה ושיקול דעת. ולעצור את הקולות הנובעים מן הדחפים הספונטניים. זהו שאמרו חז"ל ש"עצי שטים מכפרים" מכיוון שכשרואה החוטא את עצי השטים שניטעו עוד בימי יעקב אבינו מתוך הסתכלות ארוכת טווח, אף הוא בא לידי חיים שיש בהם תכנון, ובחיים שכאלו שוב אינו נופל לתהום החטא. נמצאנו למדים מעט על סודם של אותם קרשים מופלאים, קרשים עם נשמה, אשר תובנות ולקחים נטועים בהם לעוררנו ולחזקנו בעבודתנו הרוחנית בזה העולם. יהי רצון שנזכה לראותם בקרוב בבניין בית המקדש.

לקחי החודש הנוסף

/ הרב יוסף גערליצקי, רב מרכז תל אביב

השנה (תשפ"ב) היא שנה מעוברת ולשנים עשר חדשי השנה הרגילים, מצטרף חודש נוסף, החודש השלושה-עשר; חודש אדר א'.

הנימוק הפשוט לתוספת חודש בשנה - אחת למספר שנים, הוא כפי שכותב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש בספרו "משנה תורה": "חדשי השנה הם חדשי הלבנה... והשנים שאנו מחשבים הם שני החמה... וכמה יתרת שנת החמה על שנת הלבנה? קרוב מאחד עשר יום, לפיכך כשיתקבץ מן התוספת הזאת כמו שלושים יום... מוסיפין חודש אחד, ועושים אותה השנה שלשה עשר חודש, והיא הנקראת שנה מעוברת".

לאמור: מצד אחד אנו מונים כל חודש בחודשו לפי הירח (ה"נולד" מחדש מדי תקופה של פחות משלשים יום). ומצד שני אנו מונים את השנים לפי החמה, (שלפיה השנה מונה 365 ימים). בין התקופה המכילה הצטברות של 12 חדשי לבנה (דהיינו - שנת לבנה) לבין שנת החמה קיים הפרש של 11 יום. משום כך מוסיפים חודש אחת ל-2-3 שנים, לולי כן עשוי לחול חג הפסח - בחורף, ואילו התורה אמרה: "שמור את חודש האביב", כך גם חג הסוכות צריך להיות "חג האסיף".

לפי חישוב זה, יוצא שבשנה מעוברת משלימים את כל הפיגור שהצטבר ביחס לשנות החמה, ואף נותנים "מקדמה" מעבר לצורך של השלמת הפיגור הקיים, כדי להשיג ולקדם את הפיגור הצפוי. כך משיגים השוואה מוחלטת, אחת ל-19 שנים, בין שנת החמה לשנת הלבנה.

כל תופעה בטבע מהווה תוצאה של תופעה רוחנית דומה, המהווה שורש ומקור לביטוי הגשמי שלפנינו. כלומר - התרחשות בעלת תוכן רוחני גורמת תופעה גשמית בטבע. זו הסיבה שמכל תופעה טבעית-גשמית עלינו ללמוד לקח, על-ידי כך שנחפש את המשמעות של הדבר. מכאן באה הוראת הבעש"ט הק' שכל דבר שיהודי רואה או שומע, עליו ללמוד מכך הוראה בעבודתו את הקב"ה.

המשמעות הרוחנית וההוראה אותה יש ללמוד מהתופעה של שנה מעוברת היא פשוטה בתכלית: עלינו להשלים את הפגמים, למלא את החסר, לתקן את הליקויים ולהדביק את כל הפיגורים שצברנו בתפקידינו הרוחניים. כלל גדול קיים בעבודת ה': "אין מקרה אבוד", כל פיגור בעבר ניתן להדביק ולהשיג. אין, אפוא, להתייאש ממצבנו הרוחני הירוד: אנו מסוגלים - ולכן חייבים, כמובן - להשלים את כל מה שהחסרנו בלימוד התורה, בתפלה, בגמילות חסדים ובקיום המצוות. במיוחד עלינו ללמוד לקח זה בשנה מעוברת, ובחודש הנוסף, חודש אדר א' הבא עלינו לטובה. לא זו בלבד, אלא כפי שזה לגבי התופעה של ה"עיבור" - אפשר וצריך לא רק להדביק את הפיגורים של העבר ולהשלימם, אלא גם להוסיף כ"מקדמה" לימים יבואו, בלימוד התורה, קיום המצוות ובמעשים טובים יותר מן הרגיל, על חשבון העתיד, וכיוון שהקב"ה דורש זאת מאתנו - הוא מעניק לנו את הכוחות ואת האפשרויות כדי שנוכל לבצע את כל זה ובשמחה וטוב לבב. הוראה נוספת אותה עלינו ללמוד מהרעיון של השנה המעוברת, שהיא כאמור, שילוב של שנת החמה ושנת הלבנה: החמה היא בבחינת "משפיע", והלבנה הינה בבחינת "מקבל". מצד אחד עלינו להיות בבחינת 'מקבל' ולקבל שפע והשראה רוחנית מרבותינו החל ממשה רבנו, 'תורה ציווה לנו משה' וממשיכי דרכו מלמדי התורה, ומצד שני בד בבד - עלינו להיות גם בבחינת 'משפיע', באמצעות השפעה על הזולת ועל כל מי שניתן להגיע אליו, לקרבו אל התורה והמצוות ולדאוג גם לטובתו הן ברוחניות והן בגשמיות, בהתאם לציווי "ואהבת לרעך כמוך". שתי בחינות והוראות אלו, חייבות להשלים זו את זו, על-ידי כך ששתיהן תהיינה בשלמות ובמלוא המדה, עד שיושוו זו לזו...!

כבר הובטחנו בתורה שבסוף הגלות - "ישראל עושים תשובה, ומיד הם נגאלים" (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז, הלכה ה'). שנזכה ונצליח להגיע למילוי ההוראות, הלקחים והמטרות אותם אנו לומדים מהרעיון של החודש הנוסף ושפעולות אלו יביאו אותנו לשלימות בעבודת ה', במעשה בפועל, ולגאולה שלימה ע"י משיח צדקנו!

(נערך מתוך מכתב של הרבי ליובאוויטש)

ויקחו לי תרומה

/ הרב יעקב הלוי פילבר

והנה בהקמת המשכן לא זו בלבד שאין התורה כופה על האדם להביא את תרומתו להקמת המשכן, אלא הסכמתו של האדם היא התנאי הבלעדי לקבלת התרומה, שהאדם ייתן את תרומתו מנדבת לבו. ככתוב: "מכל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי". כך שתרומת המשכן היא מצווה שכל כולה היא התנדבות ברצון הלב ללא כל כפיה מבחוץ, ונשאלת השאלה מדוע במצווה הזו רוצה התורה את נדבת לבו של האדם עד כדי שלילת כל נתינה למשכן אם היא נכפתה על האדם?

להבנת הדבר הזה נקדים את הקושיא המפורסמת: מדוע נכתב כאן "ויקחו לי" ולא נאמר: "ויתנו לי" שהרי האדם התורם אינו לוקח

אלא נותן? על הכתוב "ויקחו לי תרומה" דרשו במדרש [שמות רבה פר' לג ה]: "נבחר שמו של מרדכי מעושרו של המן, מה עשה אותו רשע, הוציא כל כסף וזהב שהיה לו ונתן לאחשורוש , אמר לו הקב"ה: חייך 'נבחר שם מעושר רב, מכסף ומזהב חן טוב', נבחר חנה של אסתר, שנאמר: 'ותהי אסתר נושאת חן'. כיון שבא הרשע עם הממון אמר לו המלך: 'הכסף נתון לך', אמר הקב"ה: כך אתם מוכרים שלי על שלי!? שנאמר: 'כי לי בני ישראל עבדים' וכתיב: 'לי הכסף ולי הזהב', חייך, מה שאמרת: 'הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך' כך: 'ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן'." ושואל ה"חתם סופר" [בספרו על התורה "תורת משה"] מהו הקשר במדרש בין כספו של המן לדברי הכתוב: "ויקחו לי תרומה"? ומסביר החת"ס את הקשר בין השניים על פי דברי הגמרא [ברכות לו א] שקודם שהאדם מברך נאמר: "לה' הארץ ומלואה" ולאחר הברכה נאמר: "והארץ נתן לבני אדם", והכוונה שאם האדם אינו עובד את ה' בממון שנתן לו השי"ת, אז עדיין אין הממון נקרא על שמו של האדם. ורק על ידי שימושו של האדם בממון לעבודת ה' שלתכלית זו ניתן לאדם הממון, רק אז נקרא הממון שלו. ועל כן נאמר בצדק על ממונו של המן: "אתה קונה שלי בשלי". וזהו שאומר כאן הכתוב: "ויקחו לי תרומה" שעל ידי מעשה הטוב של נתינת התרומה יקחו לעצמם דבר המיועד לי, כמו שאמרו באבות [פ"ג מ"ז]: "תן לו משלו שאתה ושלך שלו, וכן בדוד הוא אומר: 'כי ממך הכל ומידך נתנו לך'".

ולפי היסוד הזה אפשר להסביר גם מדוע התנתה התורה בנתינת התרומה לבנין המשכן את נדבת הלב יותר מכל שאר המצוות? והסיבה היא שחלקו האמיתי של האדם בתרומה אינו הכסף והזהב שהוא נותן, שהרי הם אינם שלו אלא של הקב"ה, אלא חלקו האמתי של האדם הוא הצורה שבה הוא נותן את תרומתו, כמו שכתב החת"ס שם: "ואין לאדם חלק בנתינת התרומה אלא השמחה ורצון טוב והיינו: 'מאת כל איש אשר ידבנו לבו' היינו כוונתו הטובה". לרעיון הזה אפשר למצוא סמך בפסוק: "אפריון עשה לו המלך שלמה. . . עמודיו עשה כסף רפידתו זהב. . . תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים" [שיר השירים ג, ט-י] שהעיקר היא האהבה הרצופה. ועל פי זה אפשר להסביר גם את המשך הכתוב: "תקחו את תרומתי" ולכאורה היה צריך להיות כתוב: "תקחו את תרומתו" של התורם, אלא שהתרומה הנלקחת היא של הקב"ה.

לכאורה הייתה התורה צריכה לצוות על הקמת המשכן מיד אחר מתן תורה, משכן שבו יניחו את לוחות הברית ושאר תשמישי העבודה והקדושה של עם ישראל, ואם כך למה נכתבה פרשת תרומה רק לאחר פרשת משפטים ולא לפניה? מזה אפשר ללמוד שהמשכן אינו יכול להבנות, וקל וחומר שהשכינה לא תוכל לשרות בו, אלא רק בציבור שהמשפט והצדק הם התשתית החברתית שלו. על כן עוד קודם בנין המשכן יש להסדיר את כללי המשפט, לשפר את יחסי האדם לחברו, לתקן את העוולות החברתיות, והממון שממנו יבנה המשכן יהיה כולו מן המותר ולא מן האסור. ורק אז בנתונים אלו אפשר שתשכון השכינה בבית שנבנה לשמה. וכך כתב הראי"ה קוק בספרו אורות הקודש [ח"ג עמ' ר'] לגבי בנין בית המקדש בימינו, וכך כתב שם: "אי אפשר לצייר תכונה שלימה של עושר הדמיון כשהבערות שולטת והרשעה המעשית מתגברת. רק בהתרוממות רוחנית ומעשית חשובה אפשר להשיב את בנין בית המקדש למקומו"

שו"ת חורף
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

ועל שלושה אשיבם...

א) שאלה: בשבת הקרובה אנו מתאספים כל המשפחה המורחבת בבית של הסבא והסבתא לרגל חגיגות יום הולדת 70 של הסבא ראש המשפחה. מאחר וב"ה אנו חמישה בנים ועוד שישה נכדים, אנו נתפלל בליל שבת בבית של הסבא והסבתא. האם צריכים אנו לומר ברכת מעין שבע או לא? שמענו בזה דעות שונות.

תשובה: ברכת מעין שבע נתקנה בליל שבת כדי למנוע סכנה לאלו המתאחרים לבוא לבית הכנסת, שהיו מתפללים בשדות, ואלו המאחרים יישארו לבד ויש חשש שיגיעו לידי 'היזק' מהמזיקים, ולכן תיקנו לומר ברכת מעין שבע שהיא מעין חזרת הש"ץ (על אף שבדרך כלל בתפילת ערבית אין חזרת הש"ץ) כדי שגם המאחרים יוכלו לסיים את תפילתם ביחד עם כולם. ולכן פסק מרן השולחן ערוך שאין לומר ברכה זו אלא במניינים קבועים כמו בבתי הכנסת, ששם הייתה עיקר התקנה, אבל במניינים חד פעמיים כגון בבית חתנים או בבית האבל, אין לומר ברכה זו, מאחר וגם בזמן שהיו מזיקים לא היה טעם תקנה זו שייך, מאחר ולא היו מאחרים וכן שהבתים הם בתוך בעיר. ולכן גם בזמננו רק בבתי הכנסת יש לומר ברכה זו, אבל במניינים מזדמנים שלא בבית הכנסת, כגון בנידון שאלתנו אין לומר ברכה מעין שבע. אולם יש ההולכים על פי תורת הקבלה, שיש לומר ברכה זו בכל מניין מאחר והרבה סודות טמונים בה, וכן פסק הבן איש חי.

ועוד יש לדעת שבירושלים נהגו לומר ברכה זו גם במניינים מזדמנים מאחר ולכל ירושלים יש דין של 'בית כנסת', ונחלקו הפוסקים האם הכוונה רק לירושלים העתיקה (שבין החומות) או גם לירושלים החדשה. ולכן מחוץ לירושלים לדעת רוב הפוסקים אין לומר ברכה זו, מלבד הנוהגים על פי תורת הקבלה.

ועוד יש לדעת שבאופן שאין אומרים ברכת מעין שבע, כתב הערוך השולחן , שגם אין לומר 'מזמור לדוד' וחצי קדיש (לנוסח ספרד) אלא מיד עם סיום תפילת הלחש יש לומר 'ויכלו' ולאחר מכן 'קדיש שלם'.

****

ב) שאלה: בראש חודש נוהגים לפעמים שהשליח ציבור מתחלף לאמירת הלל. כלומר, יש חזן לתפילת שחרית וחזרת הש"ץ, ולאחר מכן להלל מחליפים חזן, וזה מצוי מאוד במקרה שהחזן הוא 'חיוב' שנמצא בתוך שנת האבל, ולכן להלל מחליפים חזן (ויש נוהגים שאבל לא ניגש כלל ל'עמוד' בראש חודש) או באופן אחר שלהלל רוצים חזן שיודע לשורר יותר טוב. בכל מקרה שאלתי היא, מיהו החזן שצריך לומר את ה'קדיש תתקבל' לאחר ההלל, החזן הראשון שעשה את החזרת הש"ץ, או החזן השני שהתפלל הלל?

תשובה: מאחר ובקדיש אומרים 'תתקבל צלותהון' והכוונה - 'יתקבלו תפילותינו', אם כן קדיש זה נסוב על תפילת הציבור, ולכן יש לברר האם אמירת ההלל היא חלק מהותי מתפילת שחרית, או דין בפני עצמו שרק נסמך מיד לאחר תפילת שחרית אבל אינו חלק מהותי מהתפילה. אם ההלל הוא חלק מהותי מהתפילה, יש לומר שגם החזן של ההלל יכול לומר קדיש זה, כי גם הלל הוא חלק מתפילת שחרית, אולם אם הלל הוא לא חלק מתפילת שחרית, אזי ההלכה תהיה שהחזן הראשון הוא זה שצריך לחזור ולגשת לעמוד לצורך אמירת 'קדיש תתקבל'.

ודנו הפוסקים בשאלה זו (האם ההלל הוא חלק מהותי מתפילת שחרית) ויש שנקטו שלא, ואחת הראיות לכך (שאין זה חלק מתפילת שחרית) היא, שזמן אמירת ההלל הוא כל היום כולו, מזריחת החמה ועד שקיעתה (ורמז לדבר הפסוק מההלל 'ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה') בשונה מתפילת שחרית שזמנה עד ד' שעות ביום. ולכן, בוודאי עדיף שהחזן הראשון הוא זה שיאמר את הקדיש תתקבל, וכן המנהג. אולם בחנוכה, שאחרי הלל לא אומרים 'קדיש תתקבל', אלא רק 'חצי קדיש' אז יש מקום לומר שהחזן של הלל גם יכול לומר קדיש זה, אך אין הדבר מוכרע ועיין בזה בשו"ת שביבי אש לגרש"א שטרן שליט"א חלק א' סימן פ"ד.

****

ג) שאלה: בעקבות בעיות איטום בגג הבניין יש לנו נזילה בתקרה בכל פעם שיורדים גשמים. מה שאנחנו עושים בדרך כלל, זה לשים מגבת על הרצפה במקום שהמים מטפטפים שם, וזאת כדי שהמגבת תספוג את המים. האם בשבת גם מותר לעשות כך?

תשובה: חכמים גזרו לא לטלטל בגד רטוב בשבת, מחמת החשש 'שמא יסחוט' וממילא בגד זה נחשב 'מוקצה'. וממילא כאשר מרטיב את הבגדים במים, מעבר לנידון של 'מלבן' שיש כאן (שהרי נפסק להלכה 'שרייתו זה כיבוסו' כלומר עצם השרייה של הבגד במים נחשבת פעולת כיבוס) הרי שיש מקום לדון גם מצד 'מבטל כלי מהיכנו' שהרי הופך אותו למוקצה בשבת.

אולם, למרות זאת, יהיה מותר להניח מגבת נקייה וישנה על גבי הרצפה כדי לספוג את המים בשבת.

מה שכתבתי מגבת נקייה - זה בשביל שלא נכנס לנידון של 'שרייתו זהו כיבוסו', שמאחר ואין על המגבת לכלוך, והשרייה במים על הרצפה נעשית ב'דרך לכלוך', הרי שהדבר מותר. ומה שכתבתי מגבת ישנה - זה בשביל שהמגבת לא תיהפך להיות 'מוקצה' מאחר והיא ישנה, אם כן אין מקפידים על המים שבה, ואין חשש 'שמא יסחוט', וממילא גם יהיה מותר לפנותה בעדינות (כלומר להרימה מבלי לסחטה) אם צריכים להחליף מגבת.

ונועדתי לך שם

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה ע"ה, הריני כפרת משכבה

לאחר שמשה קבל את התורה במעמד הר סיני, עם ישראל הצטווה להקים את המשכן. כדי שהקב"ה ייוועד שם עם משה, וייתן לו את התורה - למסור לעם ישראל.

מקום הופעת השכינה במשכן, נמצא בשלוש מקומות שונים. מעל הכרובים, מחוץ לפרוכת ובבוא משה לאוהל מועד[1].

כל הופעת שכינה שכזו - הייתה תלויה במעמדו הרוחני של עם ישראל, שהשפיע גם על עניינו של משה[2]. וכך היו הופעות השכינה, בכל ארבעים שנות ימי הנדודים של ישראל במדבר.

הכוונה הראשונית של הקב"ה בהקמת המשכן, הייתה על מנת לשכון בתוך ישראל - ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם[3]. ולכן כאשר ישראל נמצאים ברום מעלתם, השכינה נגלית דווקא מבין שני הכרובים[4]. כהוכחה לאהבה השוררת, בין ישראל לאביהם שבשמים[5].

ולכן הקב"ה מודיע למשה, שכאשר ישראל זכאים לכך - לא יהיה מקום הוועד אלא שם[6]. שהקב"ה יתגלה, דווקא בין שני הכרובים.

והופעת השכינה תהיה, כהתוועדות בין איש לאשתו - בחיבור שלם כעניין אחד.

אך לאחר שחטאו ישראל בעגל, הורד משה מדרגתו. שכן כל ישראל, ירדו גם הם בדרגתם. ולכן הופעת השכינה הצטמצמה גם כן, ולא הופיע אלא - מחוץ לפרוכת. וכבר בקריאה הראשונה אל משה, היה זה מתוך האוהל בלבד[7]. וכך גם היה בכל עת, בו חטאו ישראל במדבר - בחטא נדב ואביהו, במי מריבה, במרגלים ובעדת קורח[8]. שבכל אותם המקומות, השכינה רק נראתה לעם מתוך 'עמוד הענן' - כשהיא באה מאוהל מועד.

ומכיוון שביקש משה רחמים על ישראל, אחרי שחטאו בעגל. שלא תשרה עוד השכינה, אלא עליהם. זכו ישראל בשנת הארבעים, עם תום כל אנשי המלחמה - לשוב להופעת שכינה בחיבה שלימה. ושוב התייחד הדיבור עם משה[9]. שהשכינה מגיעה מבין שני הכרובים, ויוצאת עד לפתח אוהל מועד.

ומאז ועד ימינו השכינה שורה בישראל, ע"י לימוד ועיסוק בתורה. ש'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך[10]'. ואפילו

אחד מישראל שיושב ועוסק בתורה - שכינה עמו[11].

ומתוך כך יזכנו הקב"ה לשוב ולחזות בהופעת השכינה מבין שני הכרובים - בהר מרום הרים[12].

1 - **ודברתי אתך מעל הכפרת** ובמקום אחר הוא אומר (ויקרא א, א) וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישים זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם (במדבר ז, פט) ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד - רש"י שמות כה, כב

2 - **לך רד** (ברכות לב) רד מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם - שם לב, ז

3 - שמות כה, ח

4 - כך אמר עתה ונתת הכפרת עם כרוביו שהכל דבר אחד על הארון מלמעלה כי אל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כדי שיהיה לי כסא כבוד כי אני אועד לך שם ואשכין שכינתי עליהם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים בעבור שהוא על ארון העדות - רמב"ן שמות כה, כא

5 - אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להן ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה - יומא נד.

6 - **ונועדתי** כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך - רש"י שמות כה, כב

7 - **ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר** יכול מכל הבית תלמוד לומר (במדבר ז) מעל הכפורת יכול מעל הכפורת כולה תלמוד לומר (שם) מבין שני הכרובים - רש"י ויקרא א, א

8 - בחטא נדב ואביהו נאמר **ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם. ותצא אש מלפני ה'** - ויקרא ט, כג- כד
בחטא המי מריבה נאמר **ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד ויפלו על פניהם וירא כבוד ה' אליהם** - במדבר כ, ו
בחטא המרגלים נאמר **וכבוד ה' נראה באהל מועד אל כל בני ישראל** (במדבר רבה) הענן ירד שם - רש"י במדבר יד, י
בחטא קורח ועדתו נאמר **ויקהל עליהם קרח את כל העדה אל פתח אהל מועד וירא כבוד ה' אל כל העדה** בא בעמוד ענן - רש"י במדבר טז, יט

9 - **וידבר ה' אלי וגו'** אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפ' (זו) וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדבור בל' חבה פנים אל פנים וישוב הדעת ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל - דברים ב, יז

10 - שמות כ, כ

11 - רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר, עשרה שיושבין ועוסקין בתורה, שכינה שרויה ביניהם, שנאמר (תהלים פב), אלהים נצב בעדת אל. ומנין אפילו חמשה, שנאמר (עמוס ט), ואגודתו על ארץ יסדה. ומנין אפילו שלשה, שנאמר (תהלים פב), בקרב אלהים ישפוט. ומנין אפילו שנים, שנאמר (מלאכי ג), אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו'. ומנין אפילו אחד, שנאמר (שמות כ), בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך - אבות ג, ו

12 - **בכל המקום אשר אזכיר את שמי** אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבוא אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך מכאן אתה למד שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לברך את העם - רש"י שמות כ, כ

סיפור לשבת

"וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי"

בהלוויית ראש ישיבת כפר חסידים, רבי דוד יצחק מן זצ"ל, הספידו רבי משה מרדכי פרבשטיין שליט"א, ראש ישיבת חברון. בהספדו סיפר בעל לקח עצום, אודות הצלחתו של רבי מרדכי מן זצ"ל (אביו של רבי דוד-יצחק זצ"ל), בגידול הילדים. חותנו של רבי מרדכי מן זצ"ל, הלא הוא רבי הלל ויטקינד זצ"ל, התארח פעם בשבת אצל חתנו, והתפעל מאוד מחתנו, שהאריך בזמירות השבת בנעימות רבה. אך משהגיע למילים 'ויזכו לראות בנים ובני-בנים עוסקים בתורה ובמצוות', זימר ושר אותן בדביקות ובנעימות מיוחדת, תוך שהוא חוזר עליהן שוב ושוב ברגש רב. וסיפר בנו, רבי משה מן שליט"א: כאשר אבי היה שר בדביקות את המילים 'ויזכו לראות בנים ובני-בנים עוסקים בתורה ובמצוות', כשהייתה אמא שומעת אותו מזמר מילים אלו, אם היתה במטבח - הייתה ממהרת להגיע אל השולחן, ומצטרפת אל אבא בשירתו. אנו, הילדים, ראינו מעמד זה, והבנו שהצטרפותה של אמא נועדה ליצור הרמוניה חינוכית בבית. שנראה שגם אבא וגם אמא מעוניינים שנגדל ל'עוסקים בתורה ובמצוות'. לא יכולנו שלא להפנים מסר זה, והדברים נחקקו עמוק-עמוק בלבנו, עד שבאמת השמחה בלימוד התורה הפכה לחלק בלתי-נפרד מאתנו...

"למען ינוח ... וחמורך"

מובא בספר "לכבוד שבת": מתוך פרישותו היתרה, נזהר היה רבי עמרם בלוי זצ"ל מלדבר על בהמות וחיות טמאות. כל חיה ובהמה שאסורות באכילה-מוקצות היו לשיחת חולין שלו. כל שכן שלא היה לו מעולם כל מגע עם בעל חיים טמא, פרט לפרדות ולחמורים שהעלו אותו ואת נפשות ביתו מיפו לירושלים בעלותו לא"י. למרות הקפדתו זו, נאלץ פעם לארח בביתו בהמה טמאה במשך שבת שלמה, ולטפל בה בצורה מיוחדת ומוזרה במקצת...

בערב שבת אחד בין השמשות, הציץ הרב בלוי מבעד לחלון ביתו אשר בשכונת 'אבן ישראל' על דרך יפו, וראה רוכל יהודי שב עם חמורו מהכפרים בדרכו אל העיר העתיקה. הרב בלוי ידע כי לא תספיק השעה לרוכל כדי להגיע לשער העיר לפני כניסת השבת, והיישוב מחוץ לחומה עדיין היה דליל מאד. מיהר הרב הישיש לקראתו, והזהירו לבל ימשיך לחמר אחר בהמתו, כי עוד מעט נכנסת השבת. 'אך מה אעשה?' שאל הרוכל, 'ביתי ממוקם ברובע היהודי בעיר העתיקה,ומה אעשה עם חמורי?'

הרהר הרב רגע קט והשיב: 'את החמור תשאיר אצלי עד יום ראשון'. חייך הרוכל ושאל: 'וכי יש לכבודו מקום עבור

המשך בעמוד הבא...

החמור? ויודע הוא לטפל בחמורים? 'נענה הרב ואמר מעט ברתחה: 'בחמורים אין אני יודע לטפל, אבל כרב בישראל לשעבר, יודע אני היטב לטפל ביהודים... אני אומר לך: חילול שבת יש בדבר, ואתה משיבני דברים בטלים'! תוך כדי דיבור נטל הרב את הרתמה והוליך את החמור לתוך חצרו. הוא פינה את אחד מחדרי השירותים, הכניס את החמור לתוכו, ומיהר להשיג משכניו שעורים ושאר מאכלי בהמה, כדי להכין צידה לאורחו המוזר. באותו ליל שבת ישב הרב הישיש עד שעת לילה מאוחרת, למד ושינן את הסימנים ש"ח ושכ"ד של 'אורח חיים', למען לא ייכשל חס וחלילה באיזה חטא של חילול שבת בטיפולו בחמור. כשהשכים בבוקר, כדרכו, לתפילת ותיקין, הקדים לתת אוכל לחמור לפני שטעם בעצמו מהחמין, כדי לקיים: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך-ואכלת ושבעת" קדם "לבהמתך", ואח"כ "ואכלת ושבעת". לאחר ששתה את כוס החמין שלו, הלך והשקה את החמור, לקיים "והשקית את העדה ואת בעירם"-קודם העדה, ואח"כ בעירם. וכך היה טרוד כל אותה שבת במילי דאורייתא הנוגעים למאכל ומשקה החמור, שהרי התורה חסה על ממון ישראל, הן משום צער בעלי חיים מהתורה, הן משום שמירת פיקדון של חברו, והן משום שביתת בהמה ואיסורי שבת התלויים בה. ביום ראשון, כשחזר הרוכל כדי לקחת את בהמתו, התחיל לבחון אותו בגופי הלכות שבת לטיפול בבהמה, אך הרוכל הפתיע אותו בהשיבו תשובות עפ"י הדין, כפי שלימדוהו חכמי עדתו. שמח הרב ואמר: אשריך, עיר הקודש, שאפילו חמרים שבך יודעי תורה הם! וקרא על הרוכל "רוכבי אתונות צחורות, יושבי על מדין"(שופטים ה-י). מה טעם רוכבי אתונות צחורות?-דהם יושבי על מדין(ומתוק האור-שבת).

שביבים / שאול שיף

משנכנס אדר

יש שכתבו שיש לצום בער"ח אדר ולומר כל התהלים, וזו סגולה נפלאה.(מועד לכל חי סי' ל"א אות א')

וכ"כ באוצר נחמד(דבליצקי)עמוד מ"ג, וז"ל: הרה"ג כמוהר"ר אליהו כהן ז"ל, והרב המופלא כמוהר"ר חיים אבולעפיה ז"ל קבלו מתלמיד מורינו כמוהר"ר חיים וויטאל ז"ל, שצריך אדם לצום ביום משמר ר"ח אדר ולקרוא את התהלים, וזה סגולה לתיקון הנשמה.

"מנקה הכותל המערבי"

בנימין ורצברגר נולד בהונגריה, התגלגל במחנות ואיבד את כל משפחתו בשואה. פעם בהיותו במחנה מהטהאוזן, ממתין לקבלת פרוסת הלחם, פרץ הקצין הנאצי בלגלוג: "יהודים ארורים, אתם חולמים להגיע לירושלים?! באפר תגיעו לירושלים! מכאן תצאו דרך ארובות". ההשגחה שמרה עליו והוא זכה לעלות לארץ ולהקים משפחה בעיר עפולה.

חמישים שנה חלפו והוא פרש לפנסיה, אבל משהו בתוכו לא נתן מנוחה: הלגלוג על ירושלים. הוא הרגיש שיש לו הבטחה מצפונית שהוא לא קיים: לכבד את ירושלים. וכך בגיל 65 כשאנשים אחרים יוצאים לטייל, הוא ניגש למנהל אתר הכותל המערבי וביקש לעבוד. "אתה אדם מבוגר", אמרו לו, "מה תעשה?". אעשה כל מה שצריך. הוא לקח מטאטא ומברשת והפך למנקה הכותל. מצחצח את האבנים בחומצה, אוסף שקיות ביסלי אחרי קבוצות ילדים ומקבל בברכה את האורחים רבי המעלה.

הוא שמר על הכותל והכותל שמר עליו. בנימין זכה לאריכות ימים ועבד בכותל קרוב לשלושים שנה, עד חודשים ספורים לפני מותו בגיל 95!.

"אתה יודע שגם אני לא הולך ממש כרגיל..."

ניתן היה לראות מדי יום את מסירותו של ראש ישיבת מיר , הגאון רבי נתן צבי פינקל זצ"ל לתלמידיו , ואת אבהותו ממש, בסייעו להם להקים את ביתם הפרטי. אוזנו הייתה כרויה לשמוע תלמיד שהיה בשידוכים על כל התלבטויותיו והתחבטויותיו. ברגישות ועדינות כיוון והראה את הדרך מה הם הדברים החשובים באמת ואיך לבדוק אותם.

פעמים רבות, כשהיה צורך שהוא יעזור לבחור להחליט, היה מקדיש זמן רב מזמנו היקר להתקשר ולברר בירור מדויק ומפורט, כפי שמשתדל כל אחד לברר עבור בנו. לא אחת, כשהחליט שכדי לברר כראוי, כדאי היה שייפגש פנים אל פנים עם פלוני שמכיר היטב את אחד הצדדים, עשה זאת. למרות שלפעמים היו אלו נסיעות רחוקות ומייגעות. למעלה מזאת, פעם היה משוכנע שבירר כדבעי, אולם ברגישותו הבין שהבחור יהיה רגוע יותר, אם ייסע בעצמו לברר, והחליט שלמרות שיעוריו הרבים וטרדותיו, מחלתו וייסוריו, הוא יקום וייסע לברר, כדי שהבחור ייגש לבניין ביתו ברוגע ובשמחה. כיוצא בזה, כשהתעוררו שאלו וספיקות שהיה צורך לשמוע הכרעה של דעת תורה שלח את הבחור לשאול, ולא אחת היה קם ונוסע בעצמו עם הבחור ללשכת הגזית של מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, לשמוע את דעת תורתו הצרופה כיצד לנהוג.

בחורים שהיו במשך תקופה ארוכה בשידוכים, מפליאים את העובדה שהיה זוכר פרטים ופרטי פרטים ממצבים, צרכיהם, ומהשידוכים שהוצעו להם. פעם התעניין אצל בחור מבוגר על שידוכיו. אמר לו הבחור שאין לו לאחרונה הצעות ואינו יכול לפנות לשדכנים מכיוון שאין לו כסף. אמר לו רבנו שיפנה לשדכן ואת דמי השדכנות הוא נוטל על עצמו. כמה וכמה פעמים כשהיו שידוכים שעמדו לרדת מהפרק מפאת בעיות כספיות, כאשר ראה שאינו מצליח לדאוג שהצדדים יסתדרו ביניהם שילם את ההפרש מכיסו הפרטי.

מספר תלמידו הרב אהרן דיויד שבתקופה בין אירוסיו לנישואיו התעניין אצלו רבנו היכן בדעתו לגור, כששמע שהעניין עדיין לא מסודר, קבע אתו שיצאו יחד בין הסדרים, בשעה שתים בצהרים, לחפש דירה מתאימה. בשעה היעודה הלך אתו ועם כלתו לבדוק האם יש מספיק שמש בדירה, ואיך השכנים ודאג לו כאב שדואג לבניו. הפלא הוא, שאת דירות ילדיו שלו, לא הלך לראות בעצמו, אולם כשהרגיש שאין לתלמיד מי שיעזור לו למצוא דירה ראויה הצטרף אליו, להיות לו כאב ואם.

"וכי לבן שלנו לא היינו נשארים לאירוסין"

גם בהיותו בארה"ב, כשהיו שמחות של תלמידים, השתדל להשתתף בהם, גם אם היה הדבר כרוך במאמץ של נסיעה ממושכת. למרות שהגיע אל אדמת ניכר במסירות נפש, כדי לעזור לכלכלת הישיבה, בכל זאת כפי שאב לא יוותר על השתתפות בשמחות בנו גם אם הדבר קשה לו, כך רבנו התאמץ להשתתף גם בהיותו שם. פעם כאשר עמד לצאת לנמל התעופה בדרכו לא"י, התקבלה לפתע שיחת טלפון שהערב תתקיים שמחת אירוסין של אחד מבני הישיבה בעיר מונסי. הגיב רבנו בפשטות, שיש להישאר ולנסוע למונסי, לשמחת האירוסין. הרבנית הזדעקה: "הלא יש כרטיס מוכן לטיסה, הכול מתוכנן ומאורגן", אולם רבנו הגיב בפשטות: "וכי לבן שלנו לא היינו נשארים לאירוסין?!", לבסוף הגיעו החתן והכלה למעונו בהפתעה. רבנו הרעיף עליהם ברכות לרוב, ואז יצאו לשדה התעופה.

באחד מביקוריו של רבנו בלונדון, נודע לו שתלמיד שלמד פעם בישיבה, נישא הערב בעיר. אותו תלמיד לא ידע שרבנו נמצא בלונדון ולכן לא הזמינו לחתונה, אולם רבנו אמר למלוויו שהוא רוצה ללכת לחתונה, גם בלי הזמנה. אחד ממלוויו טען שאביו של החתן שהוא גביר גדול, לא תורם כסף לישיבה, למרות שלמד בה שנים רבות, ולכן לא ראוי שרבנו יטרח וילך לחתונה. בפרט שרבנו לא הוזמן, ועוד, רבנו הגיע ללונדון במטרה לאסוף כסף וכל דקה חשובה. אך רבנו דחה את כל הטענות, ואמר: "תלמיד זה למד בישיבה ומחויב אני לשמוח בשמחתו, וכי משום שאביו מתנהג שלא כהוגן, עלי להעניש את תלמידנו". וסיים: "אם לא תיקחו אותי, ארד בעצמי לרחוב ואקח "דרייבר" (נהג) עד לאולם השמחות".

רבנו שם לב לפרטים קטנטנים, שרק אב אוהב יכול לראות ולשים על ליבו. יום אחד, תוך כדי שנכנס לאחד ה"סיומים", קרא רבנו לאחד הבחורים וביקש לדבר אתו בצד בשקט. ואז אמר לו איני יודע אם שמת לב, אבל יש בחליפתך קרע, כדאי לתקנו, כדי שלא יתרחב.

באחד מביקוריו בארה"ב פגש את אחד מהורי התלמידים וכדרכו שימח אותו כשסיפר לו על החברותות של הבן ועל ה"שטיקל תורה" האחרון שהשמיע באזניו. לבסוף אמר לאבא בלחש: "לאחרונה היה נראה לי, שכדאי שירכוש כובע חדש".

קבוצת בחורים צעירים נכנסה וטענה שארוחת הערב בישיבה אינה מזינה. רבנו היה חלוש מאד, ואפילו לדבר איתם לא היה יכול, הוא הצביע על סכום כסף שהיה מונח על השולחן, שייקחוהו ויקנו לעצמם דבר מה לאכול. כשיצאו, ראו שהוא מתאמץ בכל אופן לומר משהו, ומחמת חולשתו קשה היה מאד להבין את דבריו, וכשהתאמצו שמעו שרבינו מאחל להם שייהנו וישבעו מהאוכל שהולכים לקנות.

פעם התקינו מקרר חדש בחדר האוכל של הישיבה, אחד הבחורים מבני הישיבה בא להתלונן שהרעש שעושה המנוע של המקרר שנמצא ליד חדרו מפריע לו לישון. ביקש רבנו שיתקשרו למפעל ויבררו את סיבת הרעש. הם ענו שמקרר כה גדול, בהכרח שמנועיו גדולים ומרעישים ואין מה לעשות. הם גם טענו שהודיעו זאת מראש. הפתרון היחיד שנמצא היה התקנת בידוד יקר מאד, אבל רבנו הורה לעשותו.

בכל שנה נבחנו לישיבה כאלף תלמידים, בחורים ואברכים, ישראלים ובני התפוצות. אחד מהנבחנים, בחור נכה ברגליו, מספר איך רבנו דאג לכל צרכיו. מהרגע בו הגיע למבחן בישיבה ועד יומו האחרון של רבנו , התעניין בו ודאג לצרכיו. כבר כשפגש בו בפעם הראשונה, רצה להשרות אוירה נעימה, הוא הניח את ידו על כתפו של הבחור ואמר לו: "אתה יודע שגם אני לא הולך ממש כרגיל". כשהתחיל ללמוד בישיבה, התקשר בנו של רבנו, הרה"ג רבי יוסף, ושאלו בשם ראש הישיבה, האם צריך להתאים בבנייני הישיבה משהו כדי להקל את הגישה, מעלית או שביל עליה, כשנכנס אמר לו רבנו: "תרגיש בנוח, כל מה שתצטרך תבקש ממני ובעז"ה אהיה אחראי לדאוג לכך". שמונה שנים למד אותו בחור בישיבה. כשרבנו היה נתקל בו, היה נעצר ושואל: איך הוא מסתדר, ואיך החברותות, והאוכל, "נראה היה" - אומר הבחור - "כאילו אני הדאגה היחידה שלו בישיבה, ולא אחד מתוך שבעת אלפים תלמידים".

בחור נכה התקבל ללמוד בישיבה קטנה של הישיבה, התברר שהיות ובית המדרש של הישיבה שוכן בקומה גבוהה, תהיה לו בעיה לעלות את המדרגות. רבינו לא היסס, על אתר דאג להתקין בישיבה מעלית שעלתה לישיבה עשרות אלפי שקלים, במיוחד לצורך אותו בחור.

"וכי בבית אביך גם תשאל כך?"

אחד מבני הישיבה סיפר, שבתקופת השידוכים חזר לביתו שבחו"ל ולמד בישיבה שם. פעם הגיע לביקור של כמה ימים לארץ ישראל, ובאותם ימים הוא שהה בישיבה. הוא ניגש לשאול את רבנו האם הוא יכול לאכול בחדר האוכל של הישיבה. רבנו שאל אותו: "וכי כשתשוב לבית אביך, גם תבקש רשות לאכול?"

רבנו חי בגישה זו. באחד מנסיעותיו לארה"ב, נודע לו על גביר מסוים שנותן הרבה צדקה, אבל דרכו לתת רק ליחידים ולא לישיבות ומוסדות. למרות זאת ביקש רבנו לקבוע אתו פגישה. כשהגיע אליו, התפלא הגביר ואמר לו, וכי ראש הישיבה אינו יודע שאיני תורם אלא ליחידים? ענה לו רבנו בפשטות: "אם כך אכנס ואצא מדלת ביתך שלושת אלפי פעמים" (מספר תלמידי הישיבה באותם ימים) כאומר, אמנם אני בא בשביל הישיבה, אולם יש לי בישיבה שלושת אלפי תלמידים שכל אחד ואחד מהם הוא יחיד אצלי!

אחד מבני הישיבה חש בכאבי שיניים עזים. השעה הייתה שעת לילה מאוחרת, ולא ידע לאיזה רופא שיניים יפנה בשעה כזאת. הדבר הטבעי ביותר בעיניו היה לפנות לביתו של רבנו שהתגורר אז ברחוב ישא ברכה. רבנו קיבלו בחביבות ומיהר לברר היכן יש מרפאת שיניים טובה שפתוחה בשעה כזאת, הוא אף התקשר להזמין עבורו מונית. כשהגיע המונית רואה הבחור שרבנו מתלווה אליו. הוא הלך אתו, חיכה אתו שעות ארוכות בהמתנה לתורם. במשך כל שעות ההמתנה כשנוכח שהוא סובל, עודדו וטפח על שכמו וביד השנייה החזיק בידו, דבר שהבחור נזקק לו כדי להפיג במעט את כאביו. כך הוא ישב והמתין עם הבחור במרפאה עד שהטיפול הסתיים ושב אתו לישיבה, כאשר את כל ההוצאות רבנו משלם מכיסו.

כל מצוקה של אחד מבני הישיבה נגעה לליבו. כמה פעמים כאשר אי מי מבני הישיבה חלה, הוא נכנס לעובי הקורה והשקיע זמן ומאמצים רבים לשוחח עם העסקנים ולהתייעץ, כדי שהלה יקבל את הטיפול הטוב ביותר. פעם כששוחח אתו בטלפון אחד מבוגרי הישיבה בחוץ לארץ בקשר לטיפול רציני שעליו לעבור, אמר לו רבנו שברצונו לנסוע מחוץ לעיר להתייעץ עם אחד מגדולי העסקנים, על הצורה הטובה ביותר שבה כדאי לעשות את הטיפול.

נכנס אחד מבני הישיבה וסיפר לרבנו שיש לאשתו בעיה רפואית מסוימת וחושבים לנתחה. הוא התייעץ עם רבנו מה עליו לעשות. אמר לו רבנו ששאלה זו צריך לשאול שני גדולי ישראל ולקבל את הכרעתם. שאל הלה את מי אלך לשאול וענה לו שני שמות, כשאחד מהם היה הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל. ראש ישיבת בבאר יעקב. הגיב האברך ואמר, איך אגיע למושב באר יעקב, שם מתגורר הגרמ"ש, הלא הנסיעה אליה קשה, אולי ראש הישיבה יציע לי "גדול" אחר. הגיב ראש הישיבה ואמר: תוכל לקחת את הרכב שלי, ואם אין לך רישיון נהיגה, קח מישהו שיש לו, ותיסעו.

מדהים, לא היה מדובר על ניתוח מידי אך רבינו לא מסתפק בלקיחת אחריות כאב רחימאי, לא נותן לו כסף למונית. אלא מעמיד את רכבו שלו, כדי לסייע לאחד מאברכי הישיבה.

תפילה בציבור סגולה לפרנסה

בספר מאור ושמש כתב, כי עיקר עבודת ה' היא שישתתף אדם עם הציבור, ואם מתפלל עם הציבור יהיה מובטח לו שפרנסתו תהיה מצויה במעשי ידיו. וזהו פירוש הפסוק "ועבדתם את ה' אלהיכם" - פירוש לשון רבים, ואיזה עבודה שהיא בלב, הוי אומר זו תפילה, ואמר הכתוב אם תעבדו ביחד את ה' אלוקיכם, דהיינו שתתפללו יחד עם הציבור, "וברך את לחמך ואת מימיך" פירוש שיברך את פרנסתך שתהיה לך פרנסה טוב ורחבה עיי"ש.

גם הגאון בעל הכתב סופר (פרשת עקב ד"ה ולעבדו) כתב, שהקובע זמן לתפילה עם הציבור, ייתן לו ה' ברכה בחפציו ויצליח בפרנסתו.

ודברים נפלאים כתב הרה"ק רבי אהרן מקרלין בספר בית אהרן (סדה"י) בהאי לישנא: "וזה אצלי ברור אשר תפילה בציבור יכולה לעזור לאדם בכל דבר, כמו צדיק הדור" עכ"ל.

ומעשה שהיה (תפארת רבותינו אלכסנדר עמ' נז), סוחר אמיד היה רבי נתן יהושע ממלאווא, וטרדות מסחרו שטפוהו עד שהיה מתפלל ביחידות, לחסוך זמן. ביום מן הימים נהפך עליו הגלגל, ואיבד כל כספו. בא לפני רבו, הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר זצ"ל. אמר לו הרבי: "יש בידי סגולה לפרנסה, והיא תפילה בציבור". והסביר: בתפילת עמידה י"ט ברכות, וכן בחזרת התפילה. ואמרו חז"ל (ברכות נג, ב) שהעונה אמן גדול מן המברך, הרי עוד י"ט. ג' פעמים י"ט, כמנין ז"ן.

קיבל עליו רבי נתן יהושע להתפלל במניין, לכוון בחזרת התפילה ולענות אמן על כל ברכה. שב לעירו, והנה לקראתו נוכרי שרגיל היה לסחור עימו. שאלו: "מדוע אינך בא לסחור? יש לי בריכת דגים למכור!". ענה שהוא בא מהדרך ואין עמו מעות. ענה הנוכרי: "איני דחוק במעות, תשלם כאשר תמכור!" מאותו עסק התחיל מסחרו משגשג מחדש, וכל ימיו הקפיד על תפילה במניין כדינה!

הנותן צדקה שלא לשמה

/ הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א

בפרשתנו פרשת תרומה (שמות כ"ה, ב') כתוב: ויקחו לי תרומה. וכתב רש"י וז"ל: ויקחו לי תרומה, לי לשמי. עכ"ל.

בקובץ "נזר התורה" גליון ניסן תשס"ה, (עמוד ק"ה), העיר הגאון הנפלא רבי יעקב חיים סופר שליט"א, על הבן איש חי זצ"ל, שסותר לכאורה דבריו, שבספרו "בן איש חיל" קונטרס "נוה צדיקים" (דרוש ט' דמ"ד ע"ב) כותב שבמצות צדקה אף אם עשאה להתגדל בה, והיא שלא לשמה, אף על פי כן שכרו איתו ופעולתו לפניו, עיי"ש. ואילו בספרו "אדרת אליהו" (פרשת תצוה דס"ג ע"ד) כותב שהעושה צדקה ליוהרא, וכיוצא, אין ראוי שהקב"ה יעשה עמו החסד הגדול שיהיה נחשב לו כאילו נתן הצדקה משלו. עיי"ש, וזה סותר להנ"ל, ומסיק בצ"ע. עכתו"ד שם.

ולענ"ד נראה בעזרת ה', שהבן איש חי זצ"ל דקדק בלשונו הזהב, דאם עושה הצדקה "להתגדל", הכוונה שעושה סתם להתגדל, שהוא רוצה שיהיה לו כבוד, וכדומה, אז באופן כזה מקבל עדיין שכר,

אבל אם עושה הצדקה "ליוהרא", היינו שרוצה להתייהר על חברו, ולהראות לו שהוא גדול ממנו, וזהו כמו "לקנטר", (עיין היטב ברש"י פסחים דף ס"ו ע"ב, בד"ה עד וכו', יוהרא שהיתה משפלת המנהיגים שלפניה וכו', ודו"ק). באופן כזה אינו מקבל שכר. ואתי שפיר דבריו הקדושים ולא קשה מידי. ודו"ק היטב.

"השלג נס ופלא כמו המן"

הגה"צ רבי אביגדור מילר זצ"ל עם זווית התבוננות מפתיעה ומרתקת על נפלאות השלג

דוגמא מוחשית לתופעה הנפלאה הזו, איך שהקב"ה הזין את העולם בפיזור של המן בכל המרחבים סביבותינו, נוכל לראות כשיורד שלג. אם מביטים על השלג הלבן יש לנו ציור שקצת דומה למראה של המן שירד לאבותינו.

ואם מתבוננים בשלג עצמו, נראה שהוא נס ופלא לא פחות מאשר המן... הבעיה היא שאנו לא מתבוננים, כבר התרגלנו לראות את השלג כתופעת טבע רגילה. לילדים השלג חשוב מאד, הם רוצים יום חופש מהלימודים... אבל אנחנו - מה אכפת לנו ממנו? זה רק שלג.

כל פתית שלג הוא פלא בפני עצמו. אם לוקחים פתית שלג

ומתבוננים בו היטב, נראה את הסימטריות המדויקת של הצורה המשושית שלו. ישנם כמה סוגים של משושים של פתיתי שלג. איננו יודעים היום מה בדיוק התועלת בכל אחד מהצורות, אבל אנו מבינים שהצורה הכללית של פתיתי השלג גורמת להם להיערם באופן אווירי ורך. אם הם היו צורה פשוטה כמו כדורים, הם היו נערמים באופן נוקשה ודחוס; צורת הקריסטלים המשושים גורמת להם להיות נפרדים מעט אחד מהשני , וגם כשיורדת כמות גדולה של שלג כל פתית מופרד מעט מהשני, והתוצאה היא שהמון אויר ממלא את מרבד השלג.

זהו אחד מחסדי ה' הנפלאים שעלינו להודות עליהם. דוד המלך אמר "הנותן 'שלג כצמר" (תהלים קמז, טז). מה ההשוואה הזו לצמר? וכי הדמיון הוא רק במראה? לא, לא כך לומדים את ספר תהלים. בכל מילה טמונים סודות. אין לנו אפשרות לחדור לעומק ולהגיע לכל הסודות, אבל מעט מזעיר אנו יכולים.

מה המיוחד בצמר? הצמר הוא החומר העיקרי שבעלי החיים וגם בני האדם משתמשים בו כדי להתחמם בחורף. למה הצמר כ"כ יעיל בשמירה על חום? הוא לא יותר חם בטמפרטורה שלו מחומרים אחרים, אתם יכולים לבדוק. החום מגיע מהגוף, הצמר רק שומר עליו בצורה טובה שלא יברח ויתפזר באוויר. איך? כי צורתם הלא-סימטרית של סיבי הצמר גורמת לכך שהם לא נדבקים אחד בשני, ונשמר ביניהם אויר. האויר הזה משמש כשכבת בידוד, היא מונעת מהחום שסמוך לגוף לצאת החוצה. לא כך סוגים אחרים של סיבים, כגון פשתן, שהם ישרים ונדבקים זה בזה. דרך אגב, זו הסיבה ששתי שמיכות דקות מחממות יותר מאשר שמיכה אחת עבה. כי יש ביניהם שכבה דקה של אויר שמבודדת את חום הגוף מהסביבה הקרה. [עצה טובה קמ"ל, מי שסובל מקור ברגליים בחורף, ייטיב לעשות אם ילבש שני זוגות גרביים דקות מאשר זוג אחד של גרביים עבות].

לזה התכוון דוד המלך בהשוותו את השלג לצמר, יש כאן דמיון מדויק ומובהק. השלג, כמו הצמר, הוא בעל צורות א-סימטריות שגורמות לאוויר להילכד ביניהם, וכך הם מבודדים את מה שתחתם ושומרים על חומו. השלג הוא ממש כמו שמיכה של צמר לאדמה, והיא שומרת עליה שלא תקפא גם כשהטמפרטורות יורדות מאד. ולמה חשוב כ"כ שהאדמה תשמור על חומה? האדמה מלאה בחומרים חשובים שעלולים להינזק קשות מקיפאון וקרה. שורשים של צמחים, זרעים ועוד. כשהקב"ה העניק לעולם את המתנה של שלג, אחת המטרות שלו הייתה כל מה שדיברנו - לתת לאדמה שמיכה צמרירית ואווירית שתשמור עליה מפגעי הקרה.

קראתי לאחרונה שתי ידיעות שממחישות את הדברים היטב: יישוב במדינת נבדה בארה"ב הכריז על מצב חירום, אין להם מים. הממשלה הייתה צריכה לשלוח להם משאיות של מי שתיה. הסיבה הייתה שלא ירד מספיק שלג באותה שנה. ולא שהם שתו מי שלגים, המים שלהם הגיעו ממאגר שניזון מנהרות שבאים ממרחק, והוא דווקא היה מלא במים. הבעיה הייתה שבגלל שלא ירד מספיק שלג, האדמה קפאה - ואיתה הצינורות הטמונים בה. המים שבצינורות קפאו והצינורות התפוצצו. השלג היה מה שתמיד שמר על האדמה מקיפאון בחורף הקר, וכשלא ירד מספיק שלג - הכול השתבש.

והידיעה השנייה, אחד משומעי השיעור הקבועים שלח לי אותה: חקלאים במדינת דרום דקוטה הכריזו שאין להם השנה אפשרות לגדל יבול, כי לא ירד מספיק שלג בחורף. בגלל זה האדמה קפאה בעומק של מטר או שניים, וכשבאו גשמי האביב הם לא נספגו באדמה והיא נותרה יבשה וללא יכולת לגדל יבולים. ראו את החכמה הרבה והפלאים שטבע ה' בעולם מבלי שאנו מודעים להם כלל.

ישנה עוד אוכלוסייה שלמה של יצורים שחיים בתוך האדמה שחשוב לשמור עליה מפני קיפאון: התולעים והשלשולים. אנחנו לא מחבבים אותם, אבל בלעדיהם לא יכולנו להתקיים. אולי אתם חושבים שהאדם הוא זה שחורש את האדמה, אבל האמת היא שהרבה זמן לפני שהחקלאי רותם את מחרשתו לשוורים, או מניע את הטרקטור - השלשולים עושים את רוב העבודה בתוך האדמה. הם מכניסים אדמה לפיהם והיא עוברת דרך גופם, מעט חומרים אורגניים מזינים השלשול מצליח לשאוב אל עצמו, ואת שאר האדמה הוא מוציא החוצה, נקייה מחומרים לא-נצרכים מסוימים ומדושנת ומאווררת, מוכנה לזריעה והצמחה.

וישנם עוד הרבה "משפחות האדמה" שחיים בתוכה, שחשוב לשמור עליהם: הנמלים והחרקים למיניהם; אנחנו צריכים להכיר להם טובה על כל מה שהם עושים בשבילנו: הם חופרים באדמה ויוצרים בה מנהרות שאויר נכנס דרכם, וזה חשוב מאד ליכולתם של הצמחים לצמוח בה.

איך כל היצורים האלו ישרדו את הקור הקשה של החורף ולא יקפאו למוות? בזכות השמיכה המחממת של השלג, שהקב"ה העניק להם - ולנו - בחוכמתו וחסדו האינסופיים! הקב"ה עשה להם בית משלג, שבתוכו יותר חמים מאשר בחוץ, כמו האיגלו של האסקימוסים...

אח"כ מגיע האביב, ושמיכת השלג כבר לא נצרכת. עכשיו מה שצריך הוא מים. אז השלג מואיל בטובו להיעלם, ולהפוך למים! כל החורף הוא חימם את האדמה, וכשהטמפרטורות עולות - הוא נמס ומשקה את האדמה! תארו לכם שיש לכם שמיכה שמחממת אתכם כל הלילה, ובבוקר כשאתם כבר לא צריכים אותה - אתם יכולים לאכול אותה לארוחת בוקר... שמיכה אכילה, שמיכה משוקולד! נשמע טוב, לא? אז עדיין לא המציאו שמיכה כזו, ואולי אתם צוחקים מעצם הרעיון, אבל זהו בדיוק השלג! מחמם בחורף, ובאביב נמס, הופך למים, משקה את האדמה ויוצא מתוכה בצורת צמחייה!

לזה התכוונתי כשאמרתי לכם שהשלג הוא לא פחות נס ופלא מאשר המן. "משליך קרחו כפתים" - הקב"ה משליך את השלג שהוא כמו פיסות של פת - לחם. אמנם ברחובות העיר השלג נראה לנו כמטרד בלבד, אבל האמת היא שהוא נמצא שם למטרה חשובה מאד - כדי להזכיר לנו את נפלאות ה', במן וביצירת הלחם. אז במקום להתלונן כשיורד שלג, "אוף - שוב המזג-אויר הזה"! - צריך להתייחס אליו כמו קצפת על עוגה, כמה שיותר - יותר טוב...

(קטעים מתוך שיעור בגיליון 'תורת אביגדור')

■ תובנות והדרכות בחינוך תובנות והדרכה בנתיבות החינוך

/ הרב עמרם בינעט

אכשר דרא וזכינו לחיות בדור דעה שבו יש יועצים חינוכיים למכביר, ולהם המלצות ו'טיפים' מכאן ועד ההודעה החדשה. ההורים והמחנכים צמאים למעט הדרכה, ואכן יש קושי גדול בהתמודדות עם נושא חינוך הילדים והתלמידים בדורות הללו.

אם היו כל היועצים מדברים בקול אחיד וממליצים המלצות אחידות, ניחא. הבעיה שדבריהם סותרים אלו את אלו, ואנחנו לא יודעים אנה אנו באים.

אבל ישנה עצה אחת שלאיש אין היכולת לסתור אותה, והיא עצתו של החכם מכל אדם, שלמה מלך ישראל, שקבע בצורה ברורה בספר 'משלי': "חושך שבטו שונא בנו". נכון, בדורות שלנו לא מקובל להעניש בצורה פיזית. הדבר אסור על פי חוק, והמומחים בתחום החינוך גם סבורים שהענישה הפיזית גורמת ברוב המקרים יותר נזק מתועלת. אבל, ענישה יכולה להיות גם בדרכים אחרות, ואינה חייבת להיות פיזית. ה'שבט' שעליו מדבר שלמה המלך אינו מדבר בהכרח על מקל שמשאיר צלקות בגופו של הילד המוכה, אלא על 'שבט מוסר' שאב מייסר את בנו בדברים ובעונשים אחרים, שאינם כואבים פיזית, אבל מציבים גבולות ברורים לילד. אחרי שדיברנו על כמה וכמה יסודות בחינוך, הגיע הזמן שנדבר גם על סוגיית הענישה, שהיא כאמור כלי בעל חשיבות רבה בתחום החינוך. עם זאת, צריכים לדעת איך מענישים ילד, ובכל מקרה איסור גמור להעניש ילדים באופן ספונטני, העונש חייב לבוא מתוך מחשבה ומתוך יישוב הדעת, ועל כך בהמשך בעזרת ה'.

זה קרה לא מזמן. ברוך ה' זכינו לסיים מסכת משניות, הישג חשוב מאוד לילדי הכיתה שלי. החלטתי שהפעם אנחנו חוגגים את הסיום כראוי, ולכבוד האירוע לקחתי את תלמידי כיתתי לתפילה בכותל המערבי ובקבר רחל, ולאחר מכן הבאתי אותם אל בית הוריי, שם ישבנו לסעודת מצווה לגומרה של תורה. במהלך הטיול הנחמד הזה החלטתי להוסיף ולהפתיע את הילדים בארטיקים מיוחדים וטעמים שאהובים מאוד על הילדים. וכמו בכל קבוצה גם בכיתה שלי היו כמה ילדים שהתלוננו, אחד התלונן על כך שנוסעים דווקא לקבר רחל ולא למערת המכפלה, האחר טען שכולם היו בכותל ועדיף היה שהייתי לוקח אותם לציונו של האור החיים הקדוש... כשהגיעו הארטיקים טען אחד הילדים שעכשיו חורף, וזה לא זמן לארטיקים... החלטתי שאני שומע בקולו, אספתי את הארטיקים וגנזתי אותם במקפיא. אין ארטיקים! עכשיו חורף! ילדי הכיתה התלוננו, מה הם אשמים שילד אחד לא רוצה??? הסברתי להם שהם כקבוצה לא אמורים להתנהג כך. העובדה שמספר ילדים התלוננו במהלך הטיול הכיתתי על טובות ההנאה שהרבי תורם להם מיוזמתו בלי שמישהו יצפה ממנו לעשות זאת, מלמדת על כך שהם לא יודעים להודות על דברים טובים, ולכן לא מגיע להם לקבל יותר מדי דברים טובים. עליהם להבין שכשנותנים להם מתנה, הם צריכים לומר יפה תודה ולא להתלונן. מי שאינו מעוניין להתפלל על יד שריד בית מקדשנו, מוזמן להמתין בחוץ, אף אחד לא הכריח אותו לבוא איתנו. מי שלא רוצה ארטיק שלא יאכל, למה הוא צריך להתלונן???

למחרת היום, כשהילדים ישבו על מקומותיהם, לקראת סיומם של לימודי הבוקר, נתתי לילדים 'שמועס' רותח, על הכרת הטוב והכבוד שצריך לנהוג כלפי הרבי שמלמד אותם תורה.

"זה לא רק התלונות", אמרתי להם, "זה עניין של חוסר דרך ארץ. כשהרבי אומר לעשות משהו מתחילים לשאול למה? אנחנו לא חייבים! מי אמר שאנחנו צריכים... זה לא מצב תקין, וזה חייב להיפסק". ראיתי שהדברים נפלו על אוזניים קשובות. הילדים הפנימו את דבריי וכשהגיע השעה לקום מהמוקמות ולגשת להתפלל מנחה, הם קמו כאיש אחד וצעדו בזריזות ובסדר מופתי לתפילת מנחה. רק ילד אחד לא שיתף פעולה. הוא נשאר מאחור, ביקשתי שייכנס לתפילת מנחה והוא ניסה להתחמק. משראיתי שזה המצב, הודעתי לו שכשהוא מגיע הביתה שיספר להוריו שאין לו מה לבוא לתלמוד התורה, עד שלא ילמד את הלכות 'כבוד רבו' בצורה יסודית ויהיה מסוגל להיבחן עליהן. בליבי כבר חשבתי שאולי אקבל טלפון מהאמא ואולי גם מהאבא שיטענו שאני מדי קשוח וכו', אבל לשמחתי הרבה זה לא קרה. ההורים הבינו את העניין ונתנו לי גיבוי מלא בלי ששאלו אותי שאלות בכלל. ואכן, הילד הגיע למחרת ונבחן אצלי על סימן קמ"ד בשולחן ערוך, ומאותו רגע הוא השתנה לבלי הכר. רואים עליו שהוא מבין את המשמעות של כבוד רבו, ושהוא מאוד נזהר בקיום ההלכות הללו. ומה סיפור הזה מלמד אותנו? שימו לב לשני עונשים שהוזכרו במהלכו. העונש הראשון היה לבני הכיתה כולה, הם לא קיבלו ארטיק כי הם לא יודעים להכיר טובה. העונש השני הוא לילד אחד שלא ציית להוראת רבו ונדרש ללמוד הלכות 'כבוד רבו'. אנחנו יודעים שכל העונשים שהקב"ה נותן, הם 'מידה כנגד מידה'. חז"ל הקדושים מדברים על זה רבות לאורך הש"ס כולו. ומדוע? כמובן שאנחנו לא מסוגלים להבין את דרכיו של הקב"ה, אבל אם חז"ל אמרו לנו שהענישה היא מידה כנגד מידה, הם לא רק נידבו לנו מידע מעניין, אלא גם הורו לנו דרך!

זהו כלל בסיסי מאוד בנושא של ענישה חינוכית. אם אתה רוצה שהעונש יהיה חינוכי, הוא חייב להיות בדרך של מידה כנגד מידה. הוא חייב לעשות 'מעין מלאכתו הראשונה'. אם החטא של הילד היה באי הכרת הטוב, אפשר למנוע ממנו טוב, אם הוא היה בחוצפה אפשר לשלוח אותו ללמוד על חומרת העניין, אם זה בעניין של כבוד החברים, אפשר להגביל את היכולת שלו לשחק עם חברים בהפסקה.

במקרה של ילד שמתנהג באלימות, צריכים למצוא עונש שקשור להיפך האלימות, אולי לדרוש ממנו שיאסוף ספרים או ינקה את הכיתה וכך ישקיע את הכוחות שלו לעניין חיובי במקום להכות חברים. כל עונש חייב לבוא עם מחשבה, עם רעיון. אחרת הוא נתפס בעיני הילד כנקמה גרידא, וזה הכי גרוע. במקום לחנך את הילד אתה מלמד אותו לנקום...

אבל יש עוד כלל חשוב מאוד בהענשה: דיברנו על דברי שלמה המלך שאמר 'חושך שבטו שונא בנו'. משום מה ההמשך של אותו הפסוק קצת פחות מפורסם: "ואוהבו שיחרו מוסר". האם אנחנו שומעים מה כתוב כאן??? ואוהבו!!! שיחרו מוסר! כדי ללמד את הילד מוסר, חייבים לאהוב אותו. אני תמיד אומר, אם אתה לא בטוח שהתלמיד שלך בטוח במיליון אחוזים שאתה אוהב אותו, עדיף שלא תעניש אותו בכלל. העונש לא יביא שום תועלת, הוא רק יזיק. אמנם, לפעמים צריכים להעניש ילדים כדי לשמור על הסדר בכיתה. חייבים שתהיה משמעת בסיסית, אבל הענישה האמיתית שעליה מדבר שלמה המלך היא ענישה שלא באה לדכא את הילד ו'לקצץ לו את הכנפיים' כדי שיפסיק לעשות בלגאן בכיתה. לא ולא! ענישה אמיתית זאת ענישה שבאה מתוך אהבה, ומתוך רצונו של המחנך לסייע לתלמידיו להתקדם עוד קצת, להתעלות, להגיע למצב רוחני גבוה יותר מזה שהם נמצאים בו עכשיו, למנוע מהם התדרדרות למצב רוחני נמוך יותר. ואת זה אפשר לעשות רק כשהתלמיד יודע בידיעה ברורה שההורה או המורה שמעניש אותו, עושה את זה מתוך אהבה עזה אליו, ומתוך רצון שהוא יצליח בחיים, ולא ההיפך חלילה וחס.

להרנין לב אלמנה

סיפר הישיש ר' אבא מילער ז"ל, שפעם בעת שרצה הרהגה"ק מצאנז להניח תפילין, אמרו לו הגבאים שיש שם אלמנה שרוצה לדבר עם הרבי. אמר הרבי שתיכנס. נכנסה האלמנה ואמרה שהיא צריכה כסף להקים מצבה עבור בעלה. נתן לה הרבי חמישים ריניש, שהיה סכום גדול. הגבאים לא הבינו למה העניק לה הרבי כ"כ הרבה כסף עבור מצבה לבעלה שהיה אדם פשוט מאוד... אמר הרבי: אינכם מבינים... אין לה אף אחד בעולם, והחיות היחידה שיש לה, שהיא תצא מפעם לפעם לבית העלמין והיא תראה מצבה יפה של בעלה עם אותיות יפות, יהיה לה מזה חיות... (אבותינו ורבותינו מערכת צאנז עמ' כו).

כולם השוו בנדבת המשכן

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"תקחו את תרומתי" מבאר רבינו אור החיים הקדוש, מהו ל' תרומתי? והנה תרומת המשכן לא באה מתוך כפיה, אלא מתוך נדבות הלב. והיא הנותנת שלא נצטרך לבדוק ולחקור אחר הנותן, אם אכן נתן את תרומתו לפי השגת ידו. שהרי אף אחד לא הכריחו ליתן מה שנתן, ולכן ברור הוא שמה שנתן היינו לפי יכולתו. ולזה אמר "תרומתי" שזהו התרומה שהוא אמור לתת, כיון שבאה מתוך נדיבות הלב.

ונראה בביאור דבריו, תרומתי היינו תרומת ה', כלומר שזאת היא התרומה שיעיד עליה ה', שראויה היא לפי הנותן. עוד ביאר רבינו "תרומתי" שהתרומה הבאה מתוך נדבות הלב, היא הראויה ליקראות "תרומתי" כלומר תרומת ה', הרצויה בעיני ה'. אבל תרומה הבאה שלא בנדיבות הנותן, לא תיקרא אלא "ויקחו לי תרומה".

ומה שאמר מ"את" ג' פעמים, וידוע שתיבות את וגם רבויין הם. מבאר רבינו, שבא הכתוב לרבות קבלת נדבה למשכן, אפילו מהנשים מהיתומים והשוע, הגם שבדרך כלל לא לוקחים מהם. שהרי לגבי לקיחת צדקה מן היתומים, אמרו (ב"ב ח.) אין פוסקין צדקה על היתומים, ואם לעשות להם שם מותר.

ולגבי נטילת צדקה מן הנשים אמרו (ב"ק קיט.) שגבאי צדקה לוקחין מן הנשים דבר מועט, אבל לא דבר מרובה. ועוד מתבאר מדברי הגמרא (שם) שדבר מועט או מרובה נמדד לפי הנותן, שהרי רבינא היה גבאי צדקה, ונשות בני מחוזא [שם מקום] נתנו לו עבור הצדקה שרשרות וצמידי זהב, כיון שהיו עשירים ונחשב בעיניהם לדבר מועט. כלומר, שדבר מועט לא נמדד לפי מקבל הצדקה, אלא לפי הנותן. וכיון שהנותן עשיר ובעיניו נחשב לדבר מועט, רשאי מקבל הצדקה ליטול הצדקה אפילו מן הנשים.

והשוע היינו הנותן צדקה יותר מיכולתו, שאסור לגבאי צדקה ליטול ממנו. וכמו שאמרו בגמרא (ב"ב ח:) שממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת, היינו למי שבידו ליתן צדקה. ומאידך גיסא אמרו "ופקדתי על כל לוחציו" אפילו על גבאי צדקה, ומפרש דהיינו אם יכפו את מי שאין לו ליתן צדקה. ועוד

הביאה הגמרא (תענית כד.) מעשים בגבאים שהיו נשמטים ומסתתרים בפני צדיקים, כדי שלא יתנו לצדקה יותר מהישג ידם.

ובטעם הדבר שבנדבת המשכן התיר הכתוב ליטול נדבה אפילו מג' הנ"ל, מבאר רבינו ע"פ מה שאמרו במדרש, שהמשכן הוא כפרה על חטא העגל. ועוד שבני ישראל היו עשירים גדולים, וכמו שאמרו (שמו"ר פל"ג) אמר משה לפני ה', וכי ישראל יכולין לבנות משכן? אמר לו מהקטן שבהם... כי המן היה מוריד לישראל אבנים טובות ומרגליות, ע"כ. וגם אמרו במדרש, כי מביזת מצרים נטלו קטן שבכולם, משא מ' חמורים כסף וזהב ואבנים טובות וכו'. ועוד אמרו במדרש (שה"ש עה"פ תורי זהב) שגדולה ביזת הים מביזת מצרים.

ולפי זה מובן ההיתר ליטול צדקה מכל בני ישראל כולל הנ"ל, כיון שהמשכן בא לכפרה והכל זקוקין לכפרה, כולל נשים ויתומים. זאת ועוד, שלפי גודל עושרם גם תרומה גדולה לדבר מועט יחשב בעיניהם. והשוע=הנותן צדקה יותר מיכולתו, לנדבת המשכן הותר ליטול ממנו. שלאות גודל עושרו, לא יעשה בו רושם לרעה כל מה שיתן. ולכן אמר "תקחו את תרומתי" שדווקא בתרומה זו התיר הכתוב, ליטול אפילו מהיתומים הנשים והשוע, כיון שבאה לכפר על הנפש. והנפש של ישראל נקראת תרומה, שהתרומה נקראת ראשית ובני ישראל נקראו ראשית. ובאמצעות לקיחת תרומה מאת כל איש מישראל, יזכו להשראת השכינה הנקראת תרומת ה'. ולכן יד הכל שווה בנדבת המשכן, כדי שהשכינה תשרה על כולן, ולא יתגאה האחד על זולתו.

מצוה לפרסם

בענין מה שכתב בשם מרן הגר"ש שטרנבוך שליט"א, ענין כפילות הלשון "ורפא ירפא", להורות על רפואת הגוף ורפואת רוחנית. ורק ע"י ההשתדלות ברפואה הרוחנית בשמירת התורה והמצוות, יוכל להשיג את הרפואה הגשמית של הגוף. וכן הוא בביאור הכתוב (שמות טו, כו) "אם שמוע תשמע לקול ה"א... כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך" ופירש רש"י, כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצוות למען תנצל מהם... וכ"ה אומר רפאות תהי לשרך, ע"כ. ובתרגום יונתן בן עוזיאל שם כתב, אין קבלה... כל מרעין בישין דשויתי על מצראי לא אשוינון עלך. ואם תעברון על פתגמי אורייתא ומשתלחין עלך, אין תתיבון אעדינון מנך ארום אנא הוא ה' אסאך, ע"כ. כלומר, שאם ישמרו את התורה והמצוות, יסתלקו כל הנגעים והמכות הקשות שהכירו בני ישראל כשנלקו בהן המצריים. ואם חלילה יעברו על רצון ה', יקבלו מכות ויסורים, ולא יסתלקו מהם אלא על ידי התשובה. עוד בעניין זה אפשר לעיין בדברי הרמב"ן והכלי יקר עה"פ הנ"ל.

התנכלויות בעת החדשה ליהודי המזה"ת

בעת החדשה, מסוף המאה ה-18 וראשית המאה ה-19, התגבר האיום על הקהילות היהודיות במזרח התיכון, והתגברו מספר הרדיפות כנגדן. כך למשל בין 1770 ל-1786 גורשו היהודים מג'דה ורובם ברחו לתימן, בשנים 1790-1792 חל רצף של מאורעות טבח נגד יהודי מרוקו בהוראת מולאי יזיד, ב-1828 נערך טבח ביהודי בגדאד. אירועים דומים נוספים התרחשו בקהילות אחרות ברחבי צפון אפריקה והמזרח התיכון. ההיסטוריון ברנרד לואיס מונה לגל ההתנכלויות זה מספר סיבות, הקשורות בעיקר להשלכות ההתערבות הגוברת של מעצמות אירופה במזרח התיכון, אך גם בהתפתחויות פנימיות.

גל ההתנכלויות המשיך ביתר שאת לתוך המאה ה-20, על רקע נסיבות רבות, מגוונות ומשולבות אחת בשנייה. צמיחת הציונות והתגובות העוינות לה בעולם הערבי, צמיחת הלאומיות הערבית, הקולוניאליזם האירופי, התפוררות האימפריה העות'מאנית ותעמולה פאשיסטית שימשו כדלק נוסף להסתת הציבור הערבי כנגד הקהילות היהודיות. לאלה התווספה אנטישמיות מסורתית כלפי יהודים, שמתוארים בקוראן בתור אלה שהפנו גב למוחמד בראשית דרכו וסילפו את התנ"ך כדי להקשות על מאמינים אחרים, ולעיתים הצליחו מבחינה כלכלית יותר מהאוכלוסייה המוסלמית המקומית. בין הפרעות כנגד קהילות יהודיות באמצע המאה ה-20, בשנים שבהן החל זרם העזיבה ההמוני של מדינות ערב, ניתן למנות את הפרהוד, פרעות טריפולי, פרעות עדן, פרעות חלב (1947), פרעות אוג'דה וג'ראדה, ועוד.

בנוסף למאורעות אלימים, בשנות השלושים והארבעים של המאה ה-20 ואחרי הקמת מדינת ישראל הטילו השלטונות על הקהילות היהודיות עונשים ואיסורים שהקשו על חיי היומיום הפגנות המוניות נגד יהודים התקיימו במצרים, תימן ועיראק.

לבנון, שחלק ניכר מאוכלוסייתה היו נוצרים, לא רדפה את היהודים למעט מאורעות אחדים, ואף חלק ניכר מיהודי סוריה ברחו אליה עם הקמת המדינה. למרות זאת עם שינוי האווירה בחלוף השנים, נותרו בלבנון רק כ-50 יהודים.

יהדות ארצות האסלאם היוותה חלק משמעותי מיהדות התפוצות. מספרם הכולל של היהודים שחיו במדינות מוסלמיות לפני התמוטטות הקהילות מוערך בכמעט מיליון נפש. מספרם הכולל של יהודי מדינות מוסלמיות שהגיעו לישראל בין 1948 ל־1951 היה כ-340,000.[23] כשליש (כ-130,000) באו מקהילות שונות בטורקיה, איראן, סוריה לבנון, מצרים, מרוקו ותוניסיה, אך רובם (כ-210,000) באו מתימן, מלוב ומעיראק, שלוש קהילות שהתפנו כמעט בשלמותן לישראל במסגרת "עליית הצלה". העלייה צמצמה את מספר היהודים במדינות האסלאם והנותרים התרכזו בעיקר באיראן ובטורקיה, מדינות מוסלמיות לא ערביות. הרוב היהודי הגדול שחי במדינות ערב באותן שנים היה בצפון אפריקה: יותר מחצי מיליון יהודים חיו במרוקו, באלג'יריה ובתוניסיה. כ-30,000 נפש, עלו לישראל בשנותיה הראשונות.

ב-1956 לאחר שתוניסיה ומרוקו זכו בעצמאות הצטמצמה העלייה ממדינות אלה וחודשה רק בראשית שנות השישים. מרבית יהודי מרוקו הגיעו לישראל, והיתר עברו בעיקר לצרפת. ב-1962, משזכתה אלג'יריה בעצמאות, התפנו כמיליון מתיישבים בעלי אזרחות צרפתית והועברו לצרפת, ועמם כמעט כל יהדות אלג'יריה, כ-130,000 נפש.

לעימותים בין ישראל לשכנותיה הערביות הייתה השפעה על הקהילות שנותרו במדינות ערב לאחר גלי העלייה של שנות ה-50 וה-60. בעקבות מבצע קדש גירשו שלטונות מצרים יותר מ-30,000 יהודים. הקהילות היהודיות הקטנות בעיראק ובלוב שידעו שגשוג ופריחה סבלו לאחר מלחמת ששת הימים מהתנכלויות ונאלצו לברוח. יהודי איראן עזבו ברובם לאחר המהפכה האירנית ב-1979. בסוריה הוחזקה ההקהילה היהודית כבת ערובה ויציאתם הותרה רק בשנות ה-90. גם שארית יהודי תימן עזבו בשנות התשעים.

כשני שלישים מיהודי מדינות האסלאם היגרו לישראל והשאר לארצות שונות במערב אירופה, בעיקר לצרפת, וכן לצפון ודרום אמריקה. כיום נותרו בארצות האסלאם פחות מ-30,000 יהודים, רובם כאמור באיראן ובטורקיה, מדינות לא ערביות. במדינות ערב נותרו כ-7,000 יהודים.

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net